

South Eastern Railway. London-Chatam-Dover Railway
 CHEMINS DE FER DU NORD & DE L'EST DE FRANCE

LONDRES · PARIS · CONSTANTINOPLE

Depart tous les Jours
 De LONDRES via PARIS pour BUDAPEST
 Les Mercredis
 Pour CONSTANTINOPLE
 Le Jeudi - à la Demande
 Pour BUKAREST

SERVICE RAPIDE
 Sans Changement de voitures
SANS PASSPORT

FAST TRAVELLING
 Without any Change of Carriage
WITHOUT PASSPORT

The Trains are Starting
 from LONDON at 10.15 am for PARIS
Only on Wednesdays
 for CONSTANTINOPLE
 On Thursdays & Sundays
 for BUKAREST

PARIS · MUNICH · VIENNE · BUDAPEST · BELGRADE & CONSTANTINOPLE
 BETWEEN
PARIS & BUKAREST
ORIENT EXPRESS

WINTER 1904-05

LONDRES-PARIS-VIENNE

Train	Days	Leaving London	Arriving Paris	Leaving Paris	Arriving Vienna
1st	Monday	10.15 am	12.15 pm	1.15 pm	10.15 pm
2nd	Wednesday	10.15 am	12.15 pm	1.15 pm	10.15 pm
3rd	Friday	10.15 am	12.15 pm	1.15 pm	10.15 pm

PARIS-CONSTANTINOPLE

Train	Days	Leaving Paris	Arriving Constantinople
1st	Wednesday	1.15 pm	10.15 pm
2nd	Friday	1.15 pm	10.15 pm

PARIS-BUKAREST

Train	Days	Leaving Paris	Arriving Bukarest
1st	Thursday	1.15 pm	10.15 pm
2nd	Sunday	1.15 pm	10.15 pm

For full particulars apply to the Agents at the following addresses:
 LONDON: Messrs. G. & C. BIRNBAUM & CO., 10, Abchurch Lane, E.C. 4.
 PARIS: Messrs. G. & C. BIRNBAUM & CO., 10, Rue de Valenciennes, 75013.
 VIENNA: Messrs. G. & C. BIRNBAUM & CO., 10, Ringstrasse, 1010.
 BUDAPEST: Messrs. G. & C. BIRNBAUM & CO., 10, R. Kiraly, 1051.
 BELGRADE: Messrs. G. & C. BIRNBAUM & CO., 10, R. Kraljevske, 1100.
 CONSTANTINOPLE: Messrs. G. & C. BIRNBAUM & CO., 10, R. Nispetiye, 5110.
 BUKAREST: Messrs. G. & C. BIRNBAUM & CO., 10, R. Victoria, 1900.

Kitap Tanıtımı ve Tenkitler

Dinler Tarihini Popülerleştirmek: Yaşayan Dünya Dinleri Adlı Çalışma Üzerine Bir Kaç Söz

Şinasi Gündüz (ed.), **Yaşayan Dünya Dinleri**,
Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, 605s.

Hem küresel hem de yerel dinî konuları ele alan Dinler Tarihi, mukayeseye ilgi duyması sebebiyle bir açıdan “dinlerarası ilişkiler bilimi” sayılmaktadır. Öyle ki bu disipline göre bir dinin ötekilere bakışı ve onu tanımlaması, bizzat kendisini yansıtmaya kadar önem arz eder. Bundan dolayı herhangi bir din mensubunun ötekine sağlıklı bir şekilde yönelebilmesi, kendi normatif araçlarının (özellikle kutsal verileri, varsa onlarla tarihsel tecrübeleri, aktüel ilişkilerinin toplamı gibi kaynaklarının) doğru algılama araçları olup olmamasına bağlıdır.

Dinleri ve din mensuplarını anlama ve yorumlama adına ortaya çıkan eserler, geçmiş çağlarda daha çok teolojinin kaskacında

telif edilirken, dinlerarası yakınlaşmaların ve işbirliklerinin her geçen gün arttığı günümüzde, büyük ölçüde tarafsız bir bilim olan Dinler Tarihi'nin altında kaleme alınmaktadır. Batıdaki örnekler baktığımızda gerek teolojik muhitlerde gerekse seküler çevrelerde Dinler Tarihi'ne duyulan ihtiyacı görmemiz mümkündür. Söz gelişi yaşayan dinler hakkında yazılan en etkili kaynaklardan birisi Roma Katolik Kilisesi tarafından tıpkı elimizdeki bu çalışma gibi bir proje olarak hazırlanmıştır. Küresel etkiye sahip bir yapı olarak ve dinlerarası diyalogun en önemli aktörlerinden biri olarak Roma Katolik Kilisesi, böyle bir çalışmanın lüzumunu ve faydasını hissetmiş, sonuçta 1983 yılında Papalık Kültür ve Dinlerarası Diyalog Konsili'nin şimdiki Başkanı Paul Paul Poupard'a dünya dinlerini ele alan bilimsel bir çalışmanın editörlüğü vermişti. Ancak *Dictionnaire des Religions*, (Paris, PUF, 1984, 1993, 2007) adını taşıyan bu çalışma, öncelikli olarak ruhbanların eğitimini sağlamak amacıyla konunun uzmanlarına yazdırılan gene de Hıristiyan inancının eşsizliğini ve mutlak gerçek oluşunu öne çıkaran bir eser görünümündedir.

Bunun yanında normatif amaçlar gütmeyen bazı örnekler de vardır. Mesela Anglo-Saxon Dinler Tarihi ekolünden İskoç asıllı Dinler Tarihçisi Ninian Smart (ö. 2001)'in *World Religions* (Hong Kong, CUP, 1989, 1992) adlı eseri ile İngiliz asıllı Dinler Tarihçisi Geoffrey Parrinder (ö. 2005)'in *World Religions- From Ancient History to the Present* (New York, Bicester, Facts on File Publications, 1971) adlı çalışması güven verici avama hitap eden kaynaklar arasındadır. Özellikle Parrinder, misyoner gayelere hizmet etmek üzere disiplin tarihi içinde Dinler Tarihi'ni toplumun her kesiminden insanın okuyup anlayabileceği seviyede "avama yayarak" fenomenoloji yapmakla ve din görevlilerini bu yolda eğitmekle tanındığından eserleri oldukça popülerdir(Parrinder ve çalışmaları için bkz; Mustafa Alıcı, "İsa Mesih'in Misyonu ile Dinler Tarihi Arasında Sıkışan Bir Asırlık Ömür: Geoffrey Parrinder'in Ardından" *Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 3 (2005- 2006), 195- 196).

Türkiye’de bu senenin başında Diyanet İşleri Başkanlığı’nın koordinatörlüğünde *Yaşayan Dünya Dinleri* (Ankara, Şubat 2007) başlığı altında önemli bir eser yayınlandı. Başkanlığın 680 numaralı yayını olarak okuyucuya sunulan hacimli bu çalışmanın editörlüğünü İngiltere’de doktorasını tamamlamış olan ve daha önce *Din ve İnanç Sözlüğü* (Ankara, Vadi Yayınları, 1998) adlı bireysel bir çalışmaya da sahip olan İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi öğretim üyesi Prof. Dr. Şinasi Gündüz yaptı. Ona Türkiye’de çeşitli üniversitelerde görevli olan çoğunluğu Dinler Tarihçisi 17 kişi yazılarıyla destek verdi.

Zaten son yıllarda iyice hissedilen akademisyen ağırlıklı idari kadrosuyla Diyanet İşleri Başkanlığı, yenilenmiş vizyonuyla, yüklendiği ağır tarihsel sorumluluğun bilinciyle hem İslam dini konusunda hem de diğer dinlerle ilgili bilimsel projelere önemli katkılar sağlamaktadır. Diyanet, İslam’ın temel kaynaklarına yönelik kitap projelerinin (söz gelişi hala devam eden Hadis projesi) yanı sıra öteki din mensuplarıyla ilişkilere yön vermek üzere birim oluşturmak, sempozyumların tertip edilmesi, bilimsel eser telifi gibi çok ciddi akademik çabalar içine girmektedir. Bunu yaparken Diyanet, bir taraftan da Türkiye'nin normalleşmesi ve AB ve Küreselleşme açılımlarına paralel olarak dinlerarası ilişkilerde kendi personelini eğitmek ve vatandaşlara bu bilgilere göre yönelmek istemektedir. Öyle ki Diyanet’in 1995 yılında Dinler Tarihçisi merhum Doç Dr. Osman Cilacı hocaya hazırlattığı *Günümüz Dünya Dinleri* adlı eserle yetinmemek istemesinin nedenlerinden biri de belki budur.

Buna ilave olarak elimizdeki eser gibi çabaların ülkemizdeki toplumsal çoğulculuğun yerleşmesine de hizmet edeceği aşıkardır. Sadece 2007 yılı içinde Trabzon’da (Rahip Santaro), Malatya’da (Hıristiyan Misyonerler) ve İstanbul’da (Hrant Dink) görülen öteki din mensuplarına karşı şiddet ve akabinde yaşanan orantısız reaksiyonlar bile birlikte yaşamaya mecbur olduğumuz öteki din mensuplarını “tanımaya”, “yanlış imajları düzeltmeye” ve “olduğu gibi anlamaya” ne denli muhtaç olduğumuzu gösteren olaylardır.

Bu çok hacimli çalışmanın birkaç sayfalık bir tanıtımla değerlendirilmesi hem bilimsel ahlaka sığmayacak hem de meslektaşlarımıza büyük bir hakkaniyetsizlik olacaktır. Bu bakımdan en başından disiplindeki çağdaş metodolojik eserleri takip eden ve küresel metodolojik yaklaşımlarıyla ilgilenen Dinler Tarihçisi olarak diyebilirim ki *Yaşayan Dünya Dinleri*, günümüz Türkiye için türünün tek örneği (*sui generis*) bir eser hükmündedir. Çalışma toplam 605 sayfa olup sonuna dinlerle ilgili bir kronoloji, bir kaynakça ve kavramlar sözlüğü eklenmiştir.

Eserin önsözünü kaleme alan Diyanet İşleri Başkanlığı, farklı dinleri araştırıp anlamaya çalışmanın insanı anlamakla özdeş olduğunu, bu yüzden bu dinlerin bizzat kaynaklarından hareketle araştırılmasının lüzumuna işaret etmektedir. Diyanete göre bu eserin ortaya çıkmasında hedef, “gerek yurt içinde ve yurt dışında yaşayan vatandaşlara gerekse din görevlilerine rehberlik etmek üzere yaşayan dünya dinlerini kendi kaynaklarından hareketle tanıtmaktır”(s. 14-15).

Kitapta Giriş ile birlikte her biri kendi alanında uzman akademisyene yazdırılmış sırasıyla “İslam”, “Hıristiyanlık”, “Yahudilik”, “Hinduizm”, “Budizm”, “Caynizm”, “Sih Dini”, “Konfüçyacılık”, “Taoizm”, “Sabilik”, “Maniheizm”, “Mecusilik”, “Eski Türk Dini” ve “İslam Öncesi Arap Dini” işlenmiş ilave olarak “Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dinî Akımlar” ile “İslam Dünyasında Ortaya Çıkan Senkretik Akımlar” ele alınmıştır. Eserde görülen en önemli eksiklik, Şintoizm’e yer verilmemesi sayılabilir.

İlk bakışta dinlerin kitaptaki diziminin, taksinomi (tasnif bilimi) açısından dinler tarihçilerinin daha önce yaptığı klasik veya modern hiçbir tasnife uymadığı söylenebilir. Ancak İslam’ın başa alınıp işlenmesi ve Müslümanlar adına lüzum sırasına göre ele alınması, önsözünde ifade edilen “daha geniş halk kitlelerine ulaşma” amacına uygun bir tavır olarak görülebilir. Zira günümüzde Dinler Tarihçileri, dinleri sınıflandırırken etnolojik ve sosyo-antropolojik amaçları gözetebilmekte ve mukayeseyi doğru bir şekilde gerçekleştirmek şartıyla anakronizm bile yapabilmekte

hatta bunu bazen gerekli görüp tavsiye etmektedirler(geniş bilgi için bkz. Jonathan Z. Smith, “A Matter of Class:Taxonomies of Religion”, *Harvard Theological Review*, 89 (1996), 387-403). Dahası eserde yapılan dinlerin diziminin, tarihsel olayların ardışılığına ve dinlerin mukayese edilmesine zarar verdiğini söylemek zordur. Bilakis bu durum, kitabın hedef kitlesi açısından gerekli görünmektedir.

Buna ilave olarak kitapta “Maniheizm” ve “Eski Arap Dini” gibi müntesibi kalmamış geleneklerin işlenme gerekçesi, bu sistemlerin çeşitli Ortadoğu inançlarının anlaşılmasına dayandırılmaktadır (s. 15). Bu niyetin doğruluğuna William Brede Kristensen ve Ugo Bianchi gibi pek çok antik dünya dinler tarihçisi katılmaktadır (geniş bilgi için Mustafa Alıcı, “Dinler Tarihi’nde Kadim Dinî Geleneklere ve Analogik Metoda Vurgu: Ugo Bianchi (1922- 1995)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, X/2 (2006), 178- 182). Buradan hareketle “Eski Türk Dini”nin eserde neden işlendiğinin yanıtını, “Türkiye’deki etnolojik temelli dinî olguların daha iyi anlaşılmasında” aramamız mümkündür.

Editörün (Şinasi Gündüz) kaleme aldığı Giriş’te dinin mahiyeti işlenmiş, antik dönem, Ortaçağ ve Aydınlanma katkısı atlanarak daha ön plana çıkan 19. yüzyıldan itibaren (Hegel, Frazer, N. Smart, M. Eliade gibi) din araştırmacılarının görüşlerine yer verilmiş ve çoktanrıçılıktan tektanrıçılığa doğru bir değişimden bahsedenerin olduğu zikredilmiştir (s. 17- 18). Bu yelpaze genişletilebilir ve N. Söderblom, W. Schmidt ve R. Pettazoni gibi araştırmacıların erken dönemde prototip bir tektanrıçılıktan bahsederek tam tersi istikamette bir değişimin varlığını iddia ettikleri de eklenebilir.

Yazarın, *Dinler, Mezhepler ve Kültler* alt başlığında vurguladığı önemli noktalardan biri de “Hıristiyanlığa nazaran İslam’da heterodoksal akımların az oluşudur”. Bunun en önemli sebebi, yazara göre, İslam’ın temel kaynaklarının Hıristiyanlığa nispetle tarihsel otantizm açısından üzerinde daha fazla uzlaşma sağlanan bir yapıya sahip olması ve İslam inanç esaslarının nispeten daha sade ve sıradan insanların bilinç ve anlama düzeyine hitap eden

bir özellik taşımasıdır (s. 27).

Yazar, “Dinler Tipolojisi/Tasnifi” başlığında ise pozitivist görüşü savunanların dinleri “ilkel” ve “gelişmiş” olarak ana iki gruba ayırdığını her dinin ise normatif açıdan diğer sistemleri tasnif ettiklerini vurgulamış ve geçmişte dinlerin en önemli fenomenlerine göre (editörün özgün ifadesiyle “ana kavram veya değerleri açısından”) veya coğrafik olarak da tasnif edildiklerini örneklerle açıklamış ve her bir tasnifin de mutlaklık taşımadığını belirtmiştir (s. 29- 30). Dinler Tarihi için tasnif gerçekten de önemli çağdaş sorunlar arasındadır. Ancak burada bir ayırma dikkat çekmek yararlı olacaktır; “tasnif” derken dinlerin sınıflandırılması, “tipoloji” derken ise fenomenlerin gruplandırılması ifade edilmektedir (geniş bilgi için bkz “Dinler Tarihi’nde Çağdaş Metodolojik Problemler”, *İslâmî İlimlerde Metodoloji (Usûl) Mes’alesi*, Cilt II, İstanbul 2005, 1322- 1326).

Eser, doğal olarak hitap ettiği hedef kitlenin bilinciyle İslam ile başlamaktadır. Bu bölüm Diyanet tarafından yayınlanan İslam Ansiklopedisi’nin maddelerinden editör tarafından derlenmiş bilgilerinden ibarettir. Bir Dinler Tarihçisinin İslam ile ilgili verebileceği temel bilgiler özet olarak yansıtılmıştır.

Eserin Hıristiyanlık’tan bahseden Üçüncü Bölümü eserin en uzun kısmını ve ülkemizde bu konuyla ilgili yazılabilecek en derli toplu bilgileri içermektedir. Bu bölümde ilk başta Dinler Tarihçisi Mahmut Aydın tarafından kaleme alınan “Tarihsel Gelişimi, Temel Kaynakları ve Öğretileri” alt başlıklı yazı göze çarpar. Aydın, burada İsa’nın ideal bir kral ve kurtarıcı olarak Mesih beklentisinin güçlü olduğu bir dönemde Yahudi bir çevrede ortaya çıktığını (s. 77- 78), İncillerin oluşum sürecinin MS. II. Asırdan itibaren tamamlandığını, İsa’nın öğretisinin apostolik gelenek şeklinde şekillenmeye başladığını (s. 80) anlatır. Aydın, İsa ve Mesajı alt başlığını işlerken haklı olarak İslam’daki İsa anlayışıyla kısmen mukayese etme gereğini duymuştur (s. 85). Hıristiyan teolojisinin Mesih öğretisi konusunda Pavlus’tan sonra herhangi bir açılım yapamadığını ve onun ise kendi görüşlerini günah, kurtuluş erdirici fidyeye, ak-

lanma ve uzlaşma kavramları üzerine oturttuğunu açıklayan Aydın, bu görüşleriyle Mesih kavramının Pavlusçu öğretinin merkezinde bulunduğunu ifade eder (s. 87- 88). Aydın, daha sonra ilk dönem kilisenin yayılışı, ayrılıkçı Hıristiyan hareketleri, temel inanç esasları (teslis, inkarnasyon, kefare) gibi temel konuları irdeleyerek Hıristiyan Sakramentleri/ Gizemleri başlığı ise yedi kutsal ayini işlerken çoğu Protestan Kiliselerin bunlardan sadece vaftiz ve evharistyanın İsa tarafından bizzat tesis edildiğine inandıkları diğerlerini gizem olarak kabul etmediklerini vurgular (s. 98- 100). Aydın, bölümün sonuna “Hıristiyan Uygulamaları ve Litürjik Takvim” başlıklı bir bölüm eklemiş ve burada çeşitli Hıristiyan bayramları ve dualarından bahsetmiştir (s. 100-102).

Yaşayan Dünya Dinleri adlı bu eser aynı zamanda, ülkemizde Hıristiyan mezhepleriyle ilgili en kapsamlı bilgilerin bulunduğu bir çalışma hükmündedir. Bu yönü takdir edilmesi gerekir. “Hıristiyanlıkta Temel Akımlar” başlığı altında mezhepler ve onların altında ortaya çıkan hareketler hemen hemen her biri konunun uzmanı olan ve eserler veren Dinler Tarihçileri tarafından ele alınmıştır. Söz gelişi Dinler Tarihçisi Mehmet Katar’ın “Katoliklik” ve “Ortodoksluk”, Dinler Tarihçisi Hakan Olgun’un “Protestanlık”, Dinler Tarihçisi Bülent Şenay’ın “Ayrılmış Doğu Kiliselerinin Tarihsel Gelişimi”, Dinler Tarihçisi Kadir Albayrak’ın “Ermeni”, “Süryani” ve “Keldani Kiliseleri”, Dinler Tarihçisi Şinasi Gündüz’ün “Evanjelizm”, Dinler Tarihçisi Ali Rafet Özkan’ın “Baptist Kilise”, “Adventistler” ve “Kuveykırlar”, Dinler Tarihçisi Mustafa Bıyık’ın “Anglikan Kilisesi” ve “Presbiteryen Kilisesi”, Şevket Yavuz’un “Pentakostalistler” başlıklı yazıları eserde işlenen Hıristiyan hareketlerdir. Hıristiyanlık bölümünün hemen sonunda ise editör Şinasi Gündüz tarafından kaleme alınan “Hıristiyan Misyonerliği” gibi ülkemizdeki religio politik açıdan fazlasıyla önemsenmesi gereken bir alt başlık bulunmaktadır. Gündüz, bu hassas konuda her hangi bir popülizme kaçmadan ve kimseyi ajite etmeden anahatlarıyla misyoner gruplardan ve iyi donanımlı bu grupların Müslümanlara yönelik misyoner faaliyetlerinden bahsetmektedir (s. 195- 203).

Eserde önemsendiği belli olan diğer bir dinî sistem, doğal olarak Yahudilik'tir. Bu noktada biz Türk Dinler Tarihçilerini ilgilendiren en önemli mesele, genelde Hıristiyanlık konusunda uzmanlaşmamız ve Yahudilik gibi önemli bir dinî geleneği fazlasıyla ihmal etmemizdir. Editörün her dini uzmanına yazdırma hedefi sebebiyle konunun uzmanı Dinler Tarihçisi Baki Adam, Yahudilik ile ilgili bütün bölümü yüklenmiştir. Benzer akademisyen eksikliği Hint Dinleri konusu gelince daha fazlasıyla öne çıkmaktadır. Bu bölüm, ülkemizde konunun yegane otoritesi Dinler Tarihçisi Ali İhsan Yitik tarafından (Hinduizm, Budizm, Caynizm) telif edilmiş, editör ise ona Sih Dini ile katkı sağlamıştır. Benzer şeyleri Çin dinleri için de söylemek mümkündür. Bu konuda ise Dinler Tarihçisi Ahmet Güç hem Konfüçyanizm'i hem de Taoizm'i işleyerek destek vermiştir. Eserde ele alınan diğer dinî gelenekler, Sabilik (Şinasi Gündüz), Maniheizm (Şinasi Gündüz), Mecusilik (Şinasi Gündüz), Eski Türk Dini (Harun Güngör), İslam Öncesi Arap Dini (Şinasi Gündüz) şeklindedir.

Çalışma aynı zamanda batıda ortaya çıkan heterodoksal kabul edilen akımları işlemiştir; Yahova Şahitleri (Mehmet Katar), Mormonlar (Yasin Aktay), Moonculuk (Mustafa Bıyık), Sayentolojik Kilisesi (Ekrem Sarıkçıoğlu), Satanizm (Ahmet Güç), Hümanizm ve Postmodernizmin Din Anlayışı (Cafer Sadık Yaran). Aynı şekilde İslam dünyasında ortaya çıkan Babalık ve Bahailik, Kadiyanilik gibi etkili senkretik akımlar da Mezhepler Tarihçisi Mustafa Öz'ün telifiyle ortaya çıkmıştır.

Eserin sonunda verilen yararlı bir kronolojik tabloda dikkatimizi çeken en ilginç ifade belki de "Hz. Yahya'nın Hz. İsa'ya Ürdün nehrinde gusül abdesti aldırması" (s. 550) cümlesindeki "vaf-tizin" gusül abdesti olarak enkültüre edilmesiyken, Trent Konsili (1545- 1563)'nin Vahiy Kitabı'nı Yeni Ahit külliyatına dahil ettiğini vurgulaması (s. 552) editörün dikkatini bize göstermektedir. Sunulan bu kronoloji, genel olarak ardışık süreç içinde dinî olaylarda gizlenen fenomenolojik anlamları ortaya çıkarmaktadır.

Son olarak diyebiliriz ki bu eseri yayına katkı sağlayan çoğun-

lu meslektaşımız olan bilim adamları bizlere öteki din mensupları konusunda teolojik normatiflikten uzaklaşıp “zamanın ruhunu (*zeitgeist*)” yakalayan, yeni vizyonlara açık, gelişmeci, polemikten kaçınan, popülizmden ziyade halkın gerçeklerini kulak veren, kulaktan dolma bilgilerden ziyade uzmanından ve ana kaynaklarından öteki dinleri öğrenmeye hazır kitleleri arzuladıklarını göstermektedirler. Her biri farklı alanlarda uzman olan akademisyenler, elde ettikleri bilgileri kendi insanının lehine kullandıklarını ve bir gerilim olarak hem uzmanlaşmış bir akademisyenin hem de sıradan bir yurttaşın başvuru kaynağı olabilecek bir çalışmayı bizimle paylaşabildiklerini ispat etmektedirler. Dolayısıyla emeği geçenleri, her hangi bir normatif veya ideolojik kaygı taşımadan Dinler Tarihini halka indirebildikleri; yani toplumun tüm kesimlerinin talep ve arzularını karşılamak üzere disiplinin verilerini istifade ettirdikleri dolayısıyla Dinler Tarihi alanını popülerleştirip aktüelleştirdikleri için kutlamak gerekir.

Batı’daki benzerlerinden çok daha donanımlı bu çalışmanın, teorik açıdan biz çağdaş Dinler Tarihçilerinin bilimsel gözlerini mahmurluktan kurtarıp keskinleştirdiğini söyleyebiliriz. Editörden, bundan sonraki safha olarak, diğer din bilimcilerinin de katkılarının alındığı daha hacimli projelere (Eliade’nin başyapıtı olan din ansiklopedisi gibi) imza atmasını bekleyebiliriz.

Mustafa ALICI

(Yrd.Doç.Dr., Rize Ü. İlah.Fak.)

